

2. Adieu 29. 1716.

№ 1

№ 1

WY WILLEM, by de Gratie Gods
PRINSE van ORANJE-NASSAU, SOUVEREIN
VORST der VEREENIGDE NEDERLANDEN,
enz. enz. enz.

NE. De afschrij-
ving en het nummer
van dit beslist, bij de
aanhaling van betrek-
ke, maarkeering uit te
draaken.

Heer allen die dez Zulten
Zijn of hooren Zijn, Salut
Doeer te weten:

Waar de groote Vergadering
van Staatdincen, te Brussel,
tussche de Vereenigde Nederlanden,
Oms by eenen sligge Deputate
heeft te kennen gegeven, dat zij
het Ontwerp van Grondwet,
tot vroming van het welk
Mij, Welken, hadde, byeen ge-
voeren, goedgekeurd heeft.

Doer is het dat Mij het voor-
melde Ontwerp, te kennen als
hetzelve door Ons van de Ver-
gadering van Staatdincen
aangeficht en aangeboden is,
al nu door die Vergadering
aangenomen en bekrachtigd is,
verklaar te Zyn, De Grondwet
van den Staat der Vereenigde
Nederlanden, te quijde Maat

feesten

Waar de Vergadering
van Staatdincen, te Brussel,
tussche de Vereenigde Nederlanden,
Oms by eenen sligge Deputate
heeft te kennen gegeven, dat zij
het Ontwerp van Grondwet,
tot vroming van het welk
Mij, Welken, hadde, byeen ge-
voeren, goedgekeurd heeft.

1.

Een voorbeeld van de katholieke emancipatie in het begin van de negentiende eeuw

De bestuurscarrière van mr. Hendrik Oomen en zijn stem tegen de grondwet van 1814

door

Kees Oomen

INLEIDING

Nederland herdacht in 2014 en 2015 het 200-jarig bestaan van het koninkrijk. Het zwaartepunt van die herdenking viel logischerwijs in 2014. Immers, op 29 maart 1814 werd de ontwerpgrondwet goedgekeurd.¹ Voor de goedkeuring van de grondwet, werd een andere procedure gevolgd dan in de Bataafse tijd gebruikelijk was. In de Bataafse natie werden de diverse Staatsregelingen aan de kiesgerechtigde leden van die natie voorgelegd in een referendum. Deze aanpak werd in 1813, toen het ging over de vaststelling van een nieuwe grondwet na de aftocht van de Fransen, ten principale verworpen. In plaats daarvan koos men voor een vergadering van notabelen, die zich over de grondwet mochten uitspreken. In januari 1814 vroeg de in Nederland teruggekeerde Willem I, aan de leden van de door hem ingestelde grondwetscommissie, om met een lijst van personen te komen voor het lidmaatschap van deze vergadering. Men maakte een lijst per gewest. Daarbij werd op hoofdlijnen de nog door de Fransen ingevoerde departementale indeling gevolgd. Breda en omgeving, die tot het departement van de Twee Nethen behoorden (hoofdplaats Antwerpen) werden bij de rest van het huidige Noord-Brabant gevoegd en behoorden vanaf dan tot het departement “de Monden van de Rijn”. Een kwart van de te benoemen personen moest afkomstig zijn uit de gewestelijke adel, de anderen uit “notabele en aanzienlijke mannen uit andere standen”. Ook zou er aandacht moeten zijn voor een evenredige vertegenwoordiging van de geloofsgemeenschappen. In totaal zou de vergadering uit 600 leden moeten bestaan. Het inwonertal bepaalde de aantallen per gewest. De aldus opgemaakte lijst, werd gedurende een week ter inzage gelegd in de diverse gemeenten. De inwoners konden in een register hun eventuele afkeuring over een voorgedragen kandidaat kenbaar maken. Van deze mogelijkheid is nauwelijks gebruik gemaakt. Het democratische sausje heeft geen enkel effect gesorteerd op de samenstelling van de lijst.

Naast zeven protestantse inwoners van Breda werden ook vijf katholieke inwoners voorgedragen.² De koopman H. Hoppenbrouwers, de 82 jarige wijnkoopman en bestuurder J.P. van der Borgt, de apotheker en koopman Arnoldus Ingenhousz, mr. B.S.J. Havermans, schout te Ginneken en zijn vriend mr. Hendrik Oomen. Bij laatstgenoemde, zullen we

1 Ik ben Peter van de Steenoven en Ton Kappelhof zeer dankbaar voor de opmerkingen en suggesties bij eerdere versies van dit artikel.
2 Van Sasse van Ysselt, ‘De aanneming der grondwet van 1814’ 10-11.

nader stilstaan. Wat is zijn achtergrond, wat maakte dat hij werd uitgenodigd voor de vergadering van notabelen, in welk netwerk verkeerde hij en bovenal, waarom stemde hij tegen de grondwet van 1814?

DE FAMILIE VAN HENDRIK OOMEN

Op 11 februari 1776 wordt Henricus Oomen te Teteringen gedoopt. Hij is daarmee het elfde en tevens laatste kind van Antonius Oomen (1734-1809) en Helena Rops. (1733-1814). Hij stamt daarmee uit een boeren familie die al eeuwen boerde te Teteringen en daarvoor te Oosterhout.³ Het echtpaar Oomen-Rops erfde in 1765 de ouderlijke boerderij van Helena Rops en ging daar ook wonen en boeren. De boerderij lag in het zogenaamde Voorbos te Breda. (het nu door de spoorlijn Breda-Tilburg doorsneden gebied rond de Teteringse Dijk en Franckentalerstraat).⁴ Het paar was niet onbemiddeld. Op ongeveer dertigjarige leeftijd, bezaten ze al twee boerderijen en zo'n 25 hectare grond. Later werd dit bezit nog uitgebreid. Na hun overlijden verdeelden de kinderen een nalatenschap die ruim 40.000 gulden waard was. Bij leven was Antonie niet alleen boer, hij was ook bestuurlijk actief. Zo was hij gezwoorene en kerkmeester te Teteringen. Antonie en Helena overleden in de woning die later het gemeentehuis van Teteringen zou worden.⁵

Zoals gemeld hebben ze elf kinderen gekregen. Volgens Commissaris is er een lofdicht bij gelegenheid van de gouden bruiloft (op 12 september 1807) van Antonie en Helena bewaard gebleven.⁶ Waar, vermeldt hij helaas niet. Hij haalt wel een strofe aan die over de kinderen handelt. Er komen negen kinderen aan bod, omdat er twee jong zijn overleden. De tekst luidt:

*Een leidt de leraars op; een hoed een kudde volk; Een wierd Justiniaan, een Hippocraat zijn tolk;
Vier zijn bedagt geweest om twintig jonge neven, aan 't jubilerend Paar op 't Gouden feest te geven;
Een blijft tot aller steun een ongehuwde Maagd.*

De **leraar** is de oudste zoon Adrianus Oomen. Hij wordt op 9 december 1758 te Teteringen gedoopt. Hij gaat op veertienjarige leeftijd naar de Latijnse school te Turnhout. Daarna studeert hij filosofie en theologie aan de Universiteit van Leuven. In 1780 wordt hij de Primus van Leuven. Hij vervolgt zijn studie aan het seminarie te Antwerpen. In 1783 wordt hij tot priester gewijd. Krüger veronderstelt, dat hij kort daarna naar Leuven terugkeert om zijn baccalaureaat in de godgeleerdheid te halen.⁷ Daarna wordt hij onder andere secretaris van Bisschop De Nelis van Antwerpen, pastoor te Gierle, apostolisch vicaris van het bisdom Antwerpen, stichter en eerste president van het Grootseminarie in het bisdom Breda en pastoor van de kerk in de Waterstraat.⁸ Daar overlijdt hij op 8 januari 1817. Hij wordt te Meerle begraven.

De **hoeder van een kudde** volk is Antonius Oomen. Hij wordt op 8 mei 1768 te Teteringen gedoopt. Hij heeft de voetsporen van zijn broer gedrukt. Ook hij studeert aan de Latijnse school te Turnhout en het seminarie te Antwerpen. Ook hij is secretaris van bisschop de Nelis en vicaris van het bisdom Antwerpen. In 1798 voegt hij zich bij zijn broer Adrianus en wordt professor aan het Bredase seminarie. In 1800 volgt zijn benoeming tot pastoor te Etten. Dat blijft hij tot aan zijn dood op 3 mei 1838.

De *tolk van Hippocrates* is Joannes Oomen. Hij wordt te Teteringen gedoopt op 28 januari 1774. Ook hij bezoekt waarschijnlijk de Latijnse school te Turnhout. Hij studeert in Leuven, waarna hij in 1798 in Leiden tot doctor in de medicijnen promoveert. In mei 1799 blijkt hij werkzaam te zijn als dorpsdokter in Dongen. Op 8 december 1803 wordt hij als stadsdokter te Breda aangesteld.⁹ Ruim een maand later, slechts dertig jaar oud, overlijdt hij daar. Ook hij wordt te Meerle begraven.

De *twintig jonge neven* zijn vooral nakomelingen van Johanna Oomen, die trouwt met Adrianus van Dijk, van Boudewijn Oomen en van Christianus Oomen. Zij hebben direct en indirect gezorgd voor een behoorlijk aantal begijntjes, kloosterzusters en priesters.

HENDRIK OOMEN, DE STUDENT

Terug naar de Justiniaan in het al genoemde bruiloftgedicht, Henricus Oomen. Hij wordt op 11 februari 1776 te Teteringen gedoopt. In navolging van zijn twee broers gaat ook Hendrik naar de Latijnse school in Turnhout. Vervolgens gaat hij in 1795 studeren aan de Universiteit van Leuven. Hij studeert daar filosofie, rhetorica en recht.¹⁰ Dat duurt slechts twee jaar, omdat de Fransen november 1797 de universiteit sluiten. Waarschijnlijk heeft hij daarna een jaar thuis verbleven. Van juli 1798 dateert een formele verklaring dat Henricus Oomen Bataafs burger is en is ingeschreven in het openbare stemregister van de gemeente Teteringen.¹¹

Op 9 januari 1799 wordt hij ingeschreven als rechtenstudent aan de universiteit te Duisburg.¹² Uit de Duisburgse periode dateren de vele bewaarde brieven die hij van zijn familie kreeg. Meestal werden ze (mede namens zijn ouders), door broer Antonie geschreven. De keuze voor Duisburg, zo blijkt uit deze correspondentie, is niet ingegeven door de kwaliteit van de universiteit, maar door de ligging aan de overkant van de Rijn; lees Pruisen. Zijn ouders en broers vreesden voor onvrijwillige inlijving bij het Franse leger. Pruisen vormde daarvoor een veilig vluchttoord. De vrees voor 'de requisitie der jongheid', zoals broer Antonie schrijft, zorgde enkele keren voor uitstel van een terugkeer. Uit de correspondentie blijkt ook dat het hem er goed gaat, alhoewel hij vindt dat de Duisburgers niet van goede smaak getuigen, schrijft hij in het Frans.¹³

Ook anderen schreven hem brieven. Zo correspondeert Hendrik af en toe met bovengenoemde Bonaventura (B.S.J.) Havermans.¹⁴ Die schrijft in 1799 dat hij van broer Adrianus gehoord heeft dat Hendrik na de grote vakantie waarschijnlijk ook naar Leiden zal komen, hetgeen hem zeer verheugt.¹⁵ Havermans studeert daar vanaf voorjaar 1800. Hendrik

3 Oomen, *Biografie van een aantal leden van het geslacht Oomen* (niet gepubliceerd).

4 Buiks, 'Noord-Brabantse plaatsnamen', 205-206.

5 Broeders, *15 Monumenten in Teteringen*, 61-71.

6 Commissaris, 'Adrianus Oomen', 72-86.

7 Krüger, *Kerkelijke geschiedenis van het bisdom Breda*, deel II, 333-338.

8 Zie voor nadere informatie over hem onder andere; Brekelmans, 'Drie herinneringen aan Primus Adrianus Oomen', 128-129 en van Duinkerken, *Nederlandse vromen van den nieuwen tijd*, 15-48.

9 SAB, Commissieboek Breda, inv.nr. 408, p. 44v.

10 BHIC, archief van Lanschot, inv.nr. 1313.

11 BHIC, archief van Lanschot, inv.nr. 1310.

12 Album Studiosorum, Universiteit Duisburg, 532.

13 BHIC, archief van Lanschot, inv. nr. 1315.

14 B.S.J Havermans is een telg uit de Rijsbergse/Bredase familie Havermans. Voor meer informatie zie Brekelmans, 'De buitenplaats Weilust te Heusdenhout', 86-105.

15 BHIC, Archief van Lanschot, inv .nr.1314.

komt inderdaad, want op 5 augustus 1800 geeft de Koninklijke Pruisische Universiteit aan Hendrik een laissez passer uit, omdat hij voornemens is naar Breda te reizen.¹⁶ In september 1800 is Hendrik, na een voorspoedige reis, te Leiden gearriveerd en woont hij op het Rapenburg. November 1800, (dus al na enkele maanden !) presenteert hij daar zijn *Thesis Inauguralis* ter afronding van zijn studie in de rechten.¹⁷ In september heeft broer Antonie al zijn verwondering over de snelheid waarmee dit plaats vindt aan het papier toevertrouwd.¹⁸

Vanaf januari 1801 verblijft Hendrik te Amsterdam, om daar het advocatenhandwerk te leren. Hij logeert daar bij zijn neef Cornelis Oomen, ook een Teteringse boerenzoon, die koopman in manufacturen te Amsterdam was geworden.¹⁹ Cornelis vestigt zich later op Valkrust onder Ginneken.²⁰ Vanaf het begin schrijft Hendrik dat zijn verblijf bij neef Cornelis hem zeer bevalt, maar dat geldt niet voor het werk dat hij moet verrichten. Broer Antonie geeft in diverse brieven raad. Zo schrijft hij op 18 maart 1801:²¹

Van alles het geen Gij van uwe existentie aldaar meld, ben ik geensinds verwondert. Gij moet denken dat Gij met grote mannen te doen hebt en mijne, dat voor al de Brabanders bij hun in klijnachtig zijn, dog daar is wijnig aangelegen, men komt er van hier niet in de groote cirkels van de wereld, dat moet allengzins komen, en zal in het Vaderland gemakkelijker gaan.

Dit citaat vormt een prachtige illustratie van de gevoelens van de mannenbroeders ten aanzien van Holland en het streven om hogerop te komen. Brabant is 'het Vaderland' en 'de grote cirkels van de wereld' zijn het doel.

Hendrik correspondeert, niet alleen met zijn familie, maar ook met Bonaventura Havermans. Havermans, nog in Leiden, maakt februari 1801 zijn en Hendriks kijk op Holland nog eens duidelijk.²² Kennelijk heeft Hendrik ook bij hem zijn onvrede kenbaar gemaakt.

ik zie wel dat u even als ik Holland goed en schoon houd om eens te zien dog niet om te woonen, ik heb dit reeds gezeid toen ik het nog maar half kende; maar hoewel ik het nu vermeen ten naasten bij in den grond te kennen, herroep ik mijn woord niet en verlange naar den oogen blik, dat ik het zelve vaarwel zal kunnen zeggen.

| AAN DE SLAG IN BRED A

Met name in mei 1801, maar ook al eerder, is Hendrik actief als inkoper van boeken voor zijn broer Antonie (toen werkzaam op seminarie Ypelaar) en voor studenten op dat seminarie. De verhoogde aankoopactiviteit in mei is de voorbode van het vertrek naar Breda. Op 13 juli 1801 wordt Hendrik benoemd als advocaat van de verschillende rechtbanken in Breda.²³ Daarmee wijkt hij af van het advies, dat zijn vader had ingewonnen. Deze had navraag gedaan bij Janson (advocaat te Breda) die adviseerde om zich als advocaat te Bergen op Zoom of den Bosch te vestigen; een advies, dat door broer Antonie niet al te serieus werd genomen, zo blijkt uit de correspondentie. Klaarblijkelijk gaat Hendrik eerst terug naar de ouderlijke woning, want begin 1802 staat hij als inwoner van Teteringen te boek. Per mei 1802 huurt hij twee kamers bij banketbakker Rijcken aan de Katerstraat (nu Catharinastraat).²⁴ Hij huurt de kamers voor twee jaar, met de mogelijkheid om de kamers bij een huwelijk op te zeggen.

Ook in Breda gaat het Hendrik niet direct voor de wind. Hij komt moeilijk aan het werk en maakt zich in het verlengde daarvan zorgen, of hij een vrouw kan onderhouden. Dat is wel te begrijpen. Zonder vaderlijke financiële ondersteuning redt hij het namelijk niet. Hendrik heeft de bijdragen keurig genoteerd. De zorgen die hem kwellen, deelt hij per brief onder andere met J.H. Verhoeven die hem, bijna vaderlijk, een hart onder de riem steekt.²⁵ Johannes Henricus Verhoeven is een in 1775 geboren boerenzoon uit Veghel, die in 1802 te Leiden in de rechten promoveert. Hij wordt later advocaat in den Bosch. Het was zaak zijn melancholie te overwinnen en aan het werk te komen schrijft hij. Hendrik volgt deze raad op en zoekt hij het niet alleen in de functie van advocaat. Spoedig rijgen de functies zich aaneen. In 1802 verricht hij werkzaamheden voor de heer Sinkel te Amsterdam, die dichtbij neef Cornelis Oomen zijn handel dreef. Zeker zo interessant zijn activiteiten die hij meldt in het kader van het zelfstandig worden van Teteringen, dat toen nog tot Breda behoorde.²⁶ Hij heeft daarover een aantal malen overleg met Pieter van Ginneken, dé strijder voor onafhankelijkheid van Teteringen en later burgemeester van die gemeente. Hendrik levert ook concrete producten, zoals een brief voor het gemeentebestuur van Teteringen aan het departementaal bestuur én een brief aan de commissie tot regeling van de gemeentebesturen. Ook in 1803 en 1804 is hij nog met dit onderwerp bezig. Hendrik werkt in het algemeen veel voor gemeentes en is actief in zaken betreffende de teruggave van kerkgebouwen aan de katholieken.

Op 26 augustus 1802 benoemt het departementaal bestuur van Brabant mr. H. Oomen tot lid van een commissie voor het ontwerpen van gemeentereglementen. Iedere stad of district kreeg zo'n commissie. Hendrik werd lid van de commissie voor het Land van Breda. Het heeft er alle schijn van, dat hij dus hij als concipiënt van een door het Teteringens gemeentebestuur verzonden brief (zie hiervoor) eigenlijk aan zichzelf heeft geschreven. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat Knippels meldt, dat de commissie tot het ontwerpen van de gemeentereglementen, het departementaal bestuur herinnerde aan een onbeantwoorde Teteringse brief.²⁷

In september legt Hendrik de eed af ten overstaan van het departementaal gerechtshof van Brabant, waardoor hij ook voor dat hof als advocaat mag optreden. Begin 1803 meldt hij het gemeentebestuur van Teteringen, dat hij door het departementaal bestuur als notaris is benoemd en graag ook binnen deze gemeente zijn ambt wil uitoefenen. Al eerder, op 11 november 1802, heeft het gemeentebestuur van Breda hem toegestaan als notaris te Breda op te treden.²⁸ In april 1803 wordt hij geïnstalleerd als lid van de Criminele Rechtbank te Breda. Iets later volgt de benoeming tot lid van de Hoge Vierschaar over de Stad en Lande van Breda, de nieuwe benaming voor de criminele rechtbank.

16 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr.1308.

17 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr.1323.

18 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr.1314.

19 SAA, Koopmansboekjes Amsterdam, inv. nr. 22-27

20 Zie voor nadere informatie; Brekelmans, 'Valkrust', 120-131, Jansen, 'De nijverheid aan de Ulvenhoutselaan' 234-240 en Jansen, 'De buitenplaats Mariëndaal', 97-111.

21 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr.1312.

22 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr.1314.

23 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr.1346 en SAB, Commissieboek Breda, inv.nr. 408, 202.

24 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr.1324.

25 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr.1321.

26 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr.1344.

27 Knippels, 'Het ontstaan van de gemeente Teteringen' 188-223.

28 SAB, Commissieboek Breda, inv.nr. 408, 26v.

2a-b.
Het door Hendrik Oomen in 1804 gekochte pand aan de Katerstraat, later Catharinastraat 20. (bron: collectie Breda's Museum). Met een foto van het huis anno 2015. (foto: F. Gooskens)

Alhoewel de veelheid van functies anders zou doen vermoeden, levert dit alles aanvankelijk nog een te beperkt inkomen op. Dat is niet helemaal verrassend wanneer men bedenkt, dat het lidmaatschap van de Hoge Vierschaar maar 275 gulden per jaar oplevert.²⁹ In 1802 en begin 1803 wordt Hendrik nog steeds door zijn ouders financieel ondersteund. In de loop van 1803 en 1804 gaat het hem financieel beter. Op 5 december 1804 koopt hij een huis in de Katerstraat.³⁰ Hij koopt het van mevrouw Catharina Wilhelmina de Roy, geboren Montens van Suydewijn Cappelle.³¹ Het pand wordt gekocht voor *f* 3900,-.

Kalf meldt, dat de tekening van het pand de voorgevel weergeeft.³² Ook vermeldt hij, dat in de tweede helft van de negentiende eeuw (het is 1849) het binnenplein is volgebouwd en de bestaande twee vleugels grondig zijn verbouwd. Hendrik kocht een huis met de nodige 'historische lading'. Brekelmans meldt onder andere, dat in 1667 tijdens de onderhandelingen met Engeland, Frankrijk en Zweden over het beëindigen van de Tweede Engelse Zeeoorlog, de afgevaardigden van de Staten Generaal dit pand hadden gehuurd om er te logeren.³³ De onderhandelingen resulteerden in de Vrede van Breda, die ruimhartig werd gevierd. Zo werden voor het betreffende pand fonteinen geplaatst waaruit wijn spoot.

We leren de persoon Hendrik wat nader kennen door zijn optreden als lid van de Hoge Vierschaar eind 1805. In de zaak Loués speelt hij namelijk een opvallende rol.³⁴ Hij weigert pertinent in de zitting van de vierschaar over deze zaak te verschijnen omdat, aldus van Haastert, naar Hendriks mening, bepaalde zaken, die van invloed zouden kunnen zijn op het vonnis, niet in de stukken voorkwamen. Later licht hij toe, dat bij het verhoor van twee verdachten door twee rechter-commissarissen 'verregaande onbehoorlijkheden en mishandelingen hadden plaats gehad'. Voor de goede orde: betrokken commissarissen, De Haan en De Raaf, waren dus collega's van Hendrik Oomen. Zij geven toe dat ze stokslagen

hebben laten toedienen, maar zijn van mening dat het de rechtszekerheid niet heeft aangetaast. Hendrik blijft weigeren en de zaak wordt aan het departementaal bestuur voorgelegd. Dat sommeert de zaak te starten en een eventuele weigering van Oomen om aan de zitting deel te nemen direct aan hen en het departementaal Gerechtshof te melden. Om, aldus van Haastert, noodzakelijke stappen tegen Oomen te ondernemen. Deze is blijkbaar niet onder de indruk en blijft bij zijn standpunt. Uiteindelijk worden de beide commissarissen door het Hoog Gerechtshof gedagvaard en in februari 1807 ook veroordeeld. Zij hadden, zo oordeelde het Hof, in strijd gehandeld met de wetten op de rechterlijke organisatie, hun bevoegdheden als rechter overtreden en waren in hun plicht tekort geschoten.

Ik heb bij deze zaak stilgestaan, omdat het Hendrik inkleurt; principieel, niet bang uitgevallen en (naar mijn indruk) iemand die de vaardigheden had om het netwerk te bespelen. Van mogelijke stappen tegen Hendrik is mij niets gebleken. Hij blijft gewoon lid van de Hoge Vierschaar. Sterker nog, wordt in februari 1806 nog met stappen tegen hem bedreigd, eind maart van dat jaar wordt hij door de Raad van financiën in het Departement Brabant benoemd tot lid van *de Regtbank van Commissarisse ter Judicatuure over de Middelen te Lande* voor het ressort Breda. Deze rechtbank hield zich bezig met de rechtspraak inzake overtredingen van de wetten op de gemene middelen. Een complex van belastingen, met name op eerste levensbehoeften.

HENDRIK EN DE LIEFDE

Terwijl Hendriks zorgen over werk en inkomen binnen enkele jaren zijn verdwenen wil het met de liefde nog niet zo lukken. Met name begin 1802 wordt dit thema aangesneden in brieven van zijn vrienden. Zo schrijft neef Cornelis Oomen uit Amsterdam in zijn nieuwaarsbrief 1802, dat hij volgend jaar bericht hoopt te krijgen van een huwelijk met, *Mademoiselle B*; als daarbij obstakels waren, was 'Gertrude alhier nog te krijgen'. Ook begin 1802 schrijft ene J. Valentijns dat hij bij geruchte heeft vernomen dat Hendrik gaat trouwen. In diezelfde periode schrijft eerder genoemde Verhoeven in opbeurende woorden over dit onderwerp. Op 29 oktober 1806 schrijft Hendrik een brief, waarin hij om de hand vraagt van Elisabeth Ingenhouz.³⁵ Een in mijn ogen in meerdere opzichten bijzondere brief. Zo blijkt dat hij haar al eerder ten huwelijk had gevraagd. Was dat mogelijk al in 1802? Ook opmerkelijk is hoe hoofse bewoordingen in één brief gecombineerd kunnen worden met zakelijkheid. Als voorbeeld van het laatste: *ik wil mij dadelijk aan u binden, als u mijn aanbod ook dadelijk accepteert*. Maar bovenal springt eruit, dat Hendrik beseft dat hij eigenlijk boven zijn stand trouwt. Zij, uit een vermogende en vooraanstaande Bredase familie van leerhandelaren, apothekers en bestuurders.³⁶ Hij, uit een weliswaar niet onbemiddelde Teteringse boerenfamilie met bestuursambitie, maar toch. Oordeelt u zelf op basis van het belangrijkste deel van de brief.

29 Van Haastert, 'Beschouwingen bij de criminele vonnissen', 62-119.

30 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr. 1364.

31 Zij behoort tot de familie Montens, die onderdeel uitmaakt van de oude katholieke elite van Breda. Zie hiervoor o.a. Nijgh, 'Montens', 1-48.

32 Kalf, *De monumenten in de voormalige Baronie van Breda*, 178-181.

33 Brekelmans, 'Van Stadhuis naar Herenhuis', 147-185.

34 Van Haastert, 'Beschouwingen bij de criminele vonnissen', 62-119.

35 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr. 1305

36 Voor meer informatie over de familie Ingenhouz, zie o.a. Rehm, 'De Bredase Apothekers van de 15e tot het begin van de 19e eeuw', 131-134, 144-151, 181-183.

Gij weet, dat ik u geene groote fortuin kan aanbrengen, doch mijne winsten zijn zoodaanig, dat dezelve de kosten van eene matige huishouding zullen kunnen bestrijden. Mijne gevoelens omtrent u zijn opregt en hebben hunnen grond niet in eene lage gierigheid- immers ik heb mijn bestaan en reken mij zelven niet op dat poinct geplaatst, dat ik respect of liefde moet veinzen, daar ik niets dan gierigheid of baat zugt zou gevoelen- in tegendeel ik gevoel zeer wel, dat het mijne zaak is eenige middelen te betrouwen, indien ik tot het huwelijk wil overgaan, doch dit belet mijne vrijheid van keuse niet, daar ik tot het huwelijk door geene redenen gedwongen ben. Behoorlijke kunde om kinderen eene goede opvoeding te verschaffen, het nodig beleid om de huishouding met spaarzaamheid en tevens met eer te bestieren, deugd en zeden, geschikt om het tederste respect gaande te houden, komen mij voor als hoedanigheden, die bekwaam zijn om mijne keuze te bepalen, en om mij uwen genegenheid te doen verzoeken.

Of ze direct op zijn aanzoek is ingegaan weet ik niet, maar zijn hoop wordt ten langen leste wel vervuld. Pas twee jaar later, op 22 augustus 1808 trouwen ze. Ze waren er die dag vroeg bij; om acht uur op het gemeentehuis en om half negen in de kerk aan de Nieuwstraat.³⁷ Elisabeth Ingenhousz werd op 14 februari 1774 te Breda gedoopt, als dochter van Ludovicus Ingenhousz en Maria Stuijck. Ludovicus handelde in leer en was daarnaast apotheker. Het gezin, waarin Elisabeth opgroeide kende twaalf kinderen, waarvan er drie jong overleden. Een specifieke relatie met Hendrik Oomen had haar oudste broer Arnoldus, die apotheker en koopman was en bestuurlijk zeer actief. Zowel op lokaal, provinciaal als landelijk niveau. Zo was hij lid van de Tweede Kamer. Broer Henricus Ingenhousz, arts te Breda, trouwde met Isabella Havermans, een dochter van J.J. Havermans en daarmee een zus van Bonaventura Havermans, vriend van Hendrik Oomen.

Op 30 mei 1809 worden Elisabeth en Hendrik verblijd met de geboorte van een tweeling, een zoon, Ludovicus en een dochter, Maria Helena. Op 6 september 1810 wordt de tweede dochter geboren Johanna. De aantekeningen die Elisabeth over haar heeft gemaakt zijn, zeker in onze hedendaagse ogen, schrijnend. Zij vermeldt dat het kind 9 september 1810 naar de min (voedster/ zoogvrouw) gegaan is. Slechts een half jaar later schrijft zij: *onse dogter Johanna Catharina Maria is overleden 8 februari 1811 bij de minne te ginneken en begraven den 11 feb. aldaar op het kerkhof*³⁸

HENDRIK OOMEN ALS BESTUURDER

In de tijd tussen hernieuwd aanzoek en verbinding in de echt, blijft het wat de functies betreft turbulent. Dat heeft overigens ook te maken met de telkens wisselende bestuursstructuur.

Halfweg 1807 vindt Hendrik het weer nodig zijn netwerk te hulp te roepen. Op 3 juli 1807 schrijft eerder genoemde J.H. Verhoeven vanuit den Bosch, dat hij bij de heer Verhoijsen is geweest.³⁹ Deze heeft, zo is hem gebleken, geen ambities om drost van Breda te worden. Verhoeven suggereert dat Hendrik daar zeer geschikt voor zou zijn. Ook J.J. Havermans zou geen ambities hebben om drost te worden. Verhoeven adviseert Hendrik dan ook naar het drostambt te solliciteren. Kennelijk heeft Hendrik ambities om drost van het kwartier van Breda te worden en heeft hij zijn vriend Verhoeven ingezet om zijn kansen in te schatten. Voor de goede orde: het drostambt moet niet verward worden met de drossaardfunctie (criminele officier) die J.J. Havermans vervulde. Het ambt van drost is ontstaan in de nieuwe bestuurstructuur ten tijde van het koninkrijk Holland onder

Lodewijk Napoleon (1806-1810). Het departement Brabant stond onder leiding van de landdrost. Het departement was weer onderverdeeld in drie kwartieren, waaraan dus door een drost leiding werd gegeven. De in de brief van Verhoeven genoemde Verhoijzen, was advocaat te Helmond, maar vooral ook bestuurlijk actief. Juni/juli 1807 was Verhoijzen nog directeur generaal op het ministerie van Justitie, maar de minister (secretaris-generaal geheten) die hem als zodanig had aangesteld, de Eindhovenenaar Jan van Hooff, was eind mei afgetreden.⁴⁰ Op slimme wijze liet Hendrik aftasten of Verhoijzen niet voor de voeten gelopen zou worden en tegelijkertijd werd gesondeerd of Havermans belangstelling toonde. Of Hendrik uiteindelijk heeft gesolliciteerd betwijfel ik om de volgende reden. September 1807 verzoekt het gemeentebestuur van Zundert de Koning, mr. Hendrik Oomen te benoemen tot secretaris van Zundert. Dit verzoek is blijkbaar niet gehonoreerd. Maar gesolliciteerd of niet, ook drost van het kwartier Breda wordt hij niet. Begin mei 1808 wordt J.J. Havermans in die functie aangesteld⁴¹. De procedure voor de benoeming van de drost voor het kwartier Breda heeft opmerkelijk lang geduurd. De landdrost nam zelf den Bosch voor zijn rekening en ook de drost voor het kwartier Eindhoven werd direct, dat wil zeggen mei 1807, al benoemd. Het is opmerkelijk om te zien hoe Hendrik, maar ook anderen, zich op relatief jonge leeftijd in het bestuurlijk milieu bewegen. Ze profiteren van de (in Breda bijna geruisloos verlopende) verdere acceptatie van katholieken in het bestuur.⁴² Maar het heeft de schijn van iets meer; de opkomst van jonge katholieken die gestudeerd hebben en met een schuin oog kijken naar de bestuurders, die (vaak zonder academisch opleiding), “zomaar” in allerlei functies geschoven worden. Februari 1808 wordt de bijna 32 jarige Hendrik Oomen door de Landdrost geïnstalleerd als wethouder van Breda. Vanaf 1807 berustte het bestuur van de gemeente bij een burgemeester en vier wethouders. Daarnaast was er een vroedschap, die slechts in bijzondere gevallen werd gehoord. Het gemeentebestuur was verantwoordelijk voor bestuurlijke zaken, het handhaven van de keuren, de uitvoering van orders en wetten van het gouvernement en het beheer van de stedelijke financiën. Over bijna alle zaken moest verantwoording afgelegd worden aan de Landdrost. Vanwege onverenigbaarheid van functies treedt Hendrik terug als lid van de Hoge Vierschaar.

Of hij echt blij is met de benoeming tot wethouder valt te betwijfelen. In ieder geval zijn er andere functies die hem meer trekken. Dat blijkt uit een conceptbrief die bij de ordening van het Van Lanschot archief blijkbaar over het hoofd is gezien. Hij zit “verschoolen” in het huurcontract van kamers te Breda.⁴³ In de aan koning Lodewijk Napoleon gerichte concept brief bedankt Hendrik deze in de eerste volzin hartelijk voor de benoeming tot wethouder van Breda, om direct daarna in de tweede zin te solliciteren naar de functie van baljuw/drossaard te Breda, die door het vertrek van J.J. Havermans vacant is geworden. Hij gooit zijn katholiek zijn in de weegschaal. De bewoners van de stad en het district Breda zullen dit wel kunnen waarderen, schat hij in. Of uiteindelijk een dergelijke brief is uitgegaan heb ik niet kunnen achterhalen. Hoe het ook zij; hij werd in ieder geval geen baljuw en bleef wethouder. In die rol was Hendrik zeer actief en (ook nu weer) principieel. De functie van wethouder was een mengvorm van bestuurder en ambtenaar.

37 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr. 1329.

38 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr. 1333.

39 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr. 1321.

40 Oudheusden, *Brabantse biografieën*.

41 Van Haastert, 'Beschouwingen bij de criminele vonnissen' 62-119.

42 Duijghuisen, *Geschiedenis van Breda*, deel III.

43 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr. 1324.

Zaken die voorbereid of van advies voorzien moesten worden werden veelal “uitgezet” bij een van de wethouders. Hendrik Oomen kreeg meestal de bestuurlijke of juridische zaken toegeschoven.⁴⁴ Vaak bracht hij een (zeker relatief gezien) zeer uitvoerig en gedegen advies uit. Ook opmerkelijk is dat alleen over wethouder Oomen een aantal keren wordt vermeld, dat hij zich niet conformeert aan een genomen besluit. Zijn principiële benadering van zaken wordt hiermee weer onderstreept.

Uit hoofde van het wethouderschap kreeg men ook diverse functies. Zo was Hendrik o.a. overdeken van de bierbrouwers-, kleermakers-, metselaars- en gebrandewijnstokers-ambachten (gilden). Ook was hij samen met collega van der Pluijm regent van “Stads en ’s Lands Tuchthuis”. In die hoedanigheid rapporteerden zij o.a. pijnlijk minutieus over de ontsnapping van 23 ‘tuchtelingen’ uit het tuchthuis in de nacht van 12 op 13 september 1808. Het kost de directeur van het tuchthuis, Van Glabbeek, zijn functie.

Eind april 1809 bezoekt Koning Lodewijk Napoleon Breda, als onderdeel van een reis door Brabant en Zeeland. Hij wordt door gemeentebestuur en bevolking gastvrij onthaald en bezoekt diverse locaties.⁴⁵ Daartoe behoort ook het door Adrianus Oomen opgerichte seminarie op Groot Ypelaar. De Koninklijke Courant van 3 mei 1809 meldt dat Zijne Majesteit geconcludeerd heeft dat dit seminarie zijn Koninklijke bescherming verdient. De koning heeft dus niet alleen maar rond gekeken, maar ook opvattingen gevormd en lijnen voor beleid bepaald. Zo heeft hij tot zijn verbazing geconstateerd, dat in diverse Brabantse steden de grote kerken nog in handen zijn van de minderheid van protestanten.⁴⁶ Nog tijdens zijn reis tekent hij op 4 mei in Bergen op Zoom een besluit, waarin opdracht wordt gegeven in onderhandeling te treden over de overdracht van de grote kerken die nog in protestantse handen zijn. De grote kerk te Breda behoorde daartoe, omdat voortslepende onderhandelingen tussen 1798 en 1801 uiteindelijk waren uitgemond in een toewijzing van de kerk aan de gereformeerden. Een commissie van zes personen, bestaande ‘uit de kundigste en bedaardste Ledematen zoo van de Roomsche Katholieke als Hervormde Gemeentens’, moesten dadelijk aan de slag. En wel, met de grootste spoed, want uiterlijk 1 juli moest aan de landdrost rapport uitgebracht worden.

Het door de R.K. Kerkenraad op 29 mei 1809 benoemde drietal werd gevormd door mr. A.J.H. Le Heu, (voorzitter), mr. Hendrik Oomen (secretaris) en J.P. van der Borgt. Al twee dagen later schrijft het drietal de hervormde kerkenraad een brief. Voor een fraaie beschrijving van het steekspel dat dan volgt verwijs ik naar De Lepper. Uiteindelijk sleepte de zaak zich voort en kwam aan de daadkracht van Lodewijk Napoleon een eind, doordat zijn broer hem eerst dwingt tot het afstaan van ondermeer Brabant en hem later afzet. Het koninkrijk Holland wordt door Frankrijk ingelijfd. Een van de gevolgen was, dat het koninklijk besluit op basis waarvan bovengenoemde commissie haar werkzaamheden baseerde, mei 1810 werd ingetrokken. Daarmee was de kous echter niet af. Keizer Napoleon bezocht op 6 mei 1810 Breda en wond zich ondermeer op over het feit dat de priesters niet in toog op zijn audiëntie verschenen waren. Desalniettemin tekende hij 15 mei daaropvolgend een decreet over de herverdeling van de kerken. Zijn beslisvaardigheid is, ongetwijfeld tot verdriet van de katholieken, niet gevolgd door uitvoering. Het is ook de vraag of Napoleon erop heeft aangedrongen, mede gezien zijn zeer gespannen verhouding met het Vaticaan.

De inlijving bij Frankrijk heeft opnieuw een bestuurlijke aanpassing tot gevolg. Zo wordt bijvoorbeeld het arrondissement Breda onderdeel van het departement van de Twee Nethen en wordt ook het gemeentelijk bestuur weer anders vormgegeven. Bij

Keizerlijk decreet van 22 september 1810, wordt J. Damsse de Roos aangesteld als burgemeester van Breda en worden W.N. Verlegh en Hendrik Oomen aangesteld als *adjoints*. De onderprefect van het arrondissement Breda, van Peppe, voegt in de brief waarin hij de benoeming meedeelt er vrij vertaald aan toe dat, de talenten en kwaliteiten waarover Hendrik beschikt, garanderen dat hij het vertrouwen van de Keizer waardig zal zijn.⁴⁷ Op 23 oktober moet Hendrik om elf uur op het stadhuis zijn, om daar door de onderprefect beëdigd te worden. Naar ik aanneem is hij niet verschenen. Immers, 7 november 1810 schrijft de onderprefect van Peppe aan Hendrik, dat de prefect heeft laten weten, dat hij onvoldoende redenen ziet om de functie “waartoe de keizer u heeft geroepen”, te weigeren. Hendrik wordt opgedragen, zonder treuzelen zich bij de onderprefect te vervoegen om de eed af te leggen. ‘U voorkomt daarmee ongemakken die kunnen voortvloeien uit een verdere weigering’, wordt er fijnzinnig aan toegevoegd.

Hendrik voelt zich daarop geroepen de prefect een brief te schrijven. Het heeft hem kennelijk moeite gekost, want er zijn twee kladjes van bewaard gebleven.⁴⁸ De essentie is de volgende;

- Hij aanvaardt de functie van adjoint maire, maar wil toch graag zijn motieven om van zijn benoeming af te willen zien nog eens uiteenzetten in de hoop dat het tot een andere beslissing leidt.
- Zijn motieven komen voort uit de zorg, die hij als *père de famille* heeft voor zijn gezin. ‘Ik moet behalve mezelf ook een vrouw en drie kinderen onderhouden.’
- Hij realiseert zich dat hij de schijn tegen heeft, want ‘het is waar dat ik gedurende meer dan twee jaar de functie heb vervuld waartoe ik nu geroepen ben’.
- Maar, de functies van notaris en advocaat, vragen een regelmatige aanwezigheid. Dat is onverenigbaar met de veelvuldige zorgen die de *Magistrature* met zich meebrengt. Omdat de beloning voor viceburgemeester slechts 750 gulden per jaar bedraagt, lijdt hij (potentieel) inkomensverlies, ‘wat van tijd tot tijd, gevoelig oploopt’. (Hendrik heeft wat zijn notarispraktijk betreft in ieder geval gelijk. Die omvat slechts een beperkt aantal stukken.) Dit kan resulteren in ‘het totaal wegwijnen van mijn praktijk en daarmee alle bronnen van levensonderhoud’.
- Teneinde ‘deze ramp’ te voorkomen vraagt hij hem ontslag te verlenen uit een functie ‘die ik in betere omstandigheden heel graag zou bekleden’.
- Als ik het goed begrijp ondersteunt de burgemeester zijn verzoek.

Daarmee lijkt het aannemelijk dat gemelde overwegingen de belangrijkste reden voor het verzoek waren. Maar wat mogelijk ook een rol speelde, was dat de verhoudingen tussen katholieken en protestanten als gevolg van het oplaaieren van de twisten over de Grote kerk wat scherper geworden waren. Daarbij kwam, dat de protestant Damsse de Roos de vervanger was geworden van de in 1807 benoemde katholieke burgemeester G. Buijsen. Ook de in 1810 nieuw benoemde gemeentesecretaris Reigersman was protestant. Volgens van Kempen, was nog onverteerbaarder dat zowel burgemeester als secretaris, duidelijke exponenten waren van de protestantse regentengroep die Breda voor de Bataafse omwente-

44 SAB, Stadsbestuur Breda 1280-1810. Notulen stedelijk bestuur 1808-1810, inv. nrs. 109-111.

45 Van Sasse van Ysselst, ‘Reis van Koning Lodewijk Napoleon door Noord-Brabant’, 249-261.

46 De Lepper, ‘De Grote Kerk betwist’, 116-157.

47 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr. 1346.

48 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr. 1346.

ling bestuurde.⁴⁹ Damisse was eerder gemeentesecretaris en Reigersman was een zoon van de griffier van de landsvergadering van de baronie van Breda. Het is dus niet uitgesloten, dat ook deze omstandigheden Hendriks' enthousiasme om *maire adjoint* te worden, niet hebben vergroot.

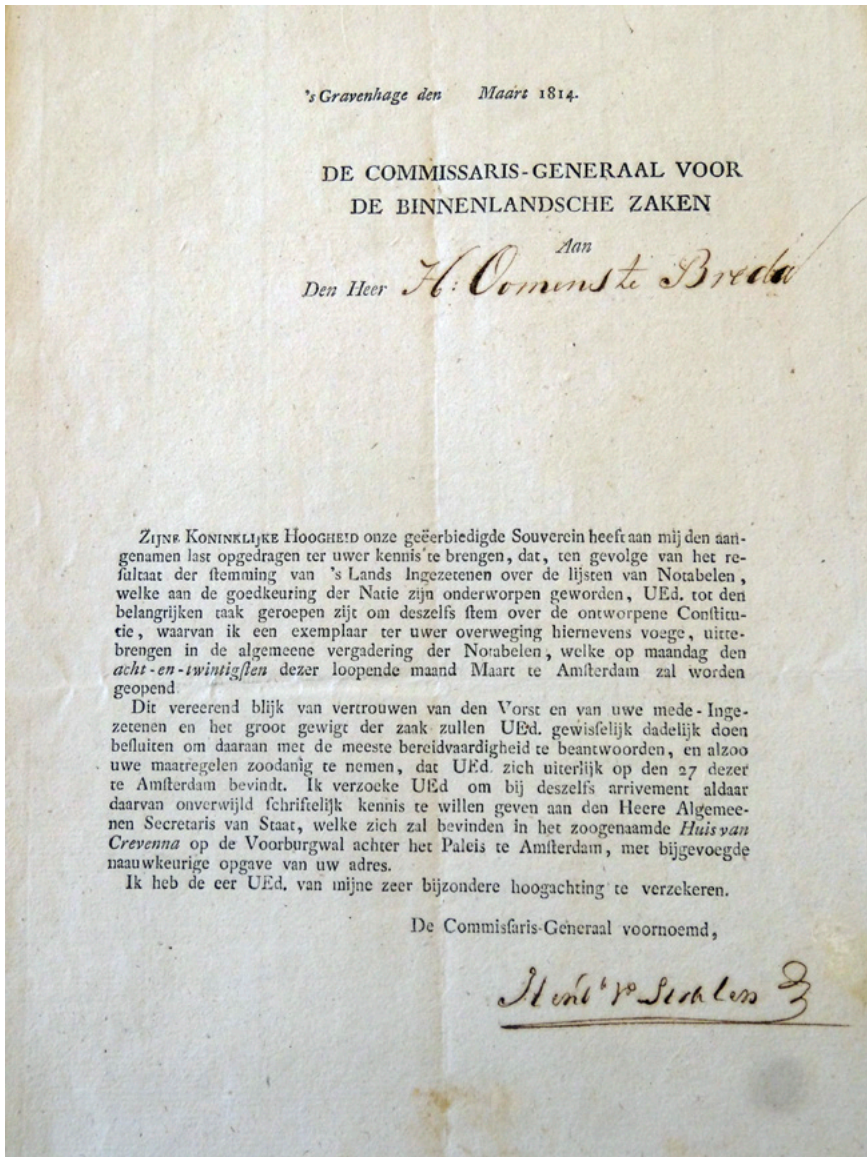
Brief of niet, Hendrik blijft gewoon *adjoint maire*. Van tijd tot tijd verwerft hij aanvullende functies en, naar ik aanneem, inkomen. Zo wordt hij in 1811 benoemd tot lid van het consultatief comité voor inhoudelijke- en juridische zaken betreffende ziekenhuizen en liefdadigheidsinstellingen in het arrondissement Breda. Ook vervangt hij collega Verlegh als hoofd van de politie en wordt hij gerechtsvertaler Frans, Nederlands, Latijn en Duits.

Met de verdrijving van de Fransen uit Nederland (eind december 1813 verlaten ze Breda) breekt weer een nieuwe episode aan. Het voorlopige nieuwe bestuur voegt zich naar het Franse model en bestaat meestal uit de oude functionarissen. Dat geldt in principe ook voor Breda, maar de pas 40 jarige Damisse voelde zich na het overlijden van zijn vrouw zo gedeprimeerd en in 'zijnze zielsvermogens aangetast', dat hij niet meer wilde besturen. Plaatsvervanger Verlegh nam hem waar en ook Hendrik Oomen bleef in functie, nu onder de naam van tweede- of viceburgemeester. De onderprefect (de eerder genoemde van Peppe) was een Zuid-Nederlander en werd dus vervangen. Op zijn plaats kwam de noordelijke protestant J. H. Ising, die als arrondissementscommissaris aan de slag ging. Onder keizer Napoleon waren weer meer protestanten op bestuurlijke posten gekomen. Die lijn werd direct doorgetrokken. A.J. Ingenhousz raakte zijn functie als belastingdirecteur kwijt en A.H.J. Leheu verloor zijn post als voorzitter van de rechtbank. Beiden werden vervangen door protestanten. Hun ontevredenheid staken ze niet onder stoelen of banken. Van Kempen citeert Ising die constateert: *sinds enige tijd spreken, ja schreeuwen mag ik het noemen, beide ontslagen katholieken onophoudelijk over het onrecht, dat hen en hun geloofsgenoten is aangedaan*. Blijkbaar vond men, dat er toch iets te kordaat opgetreden was. Leheu werd enkele maanden later weer in zijn functie hersteld. Ingenhousz werd ook weer snel (zij het in een andere functie waarover later meer) in ere hersteld.

Ising moest snel een opvolger vinden voor de vertrokken burgemeester, maar diverse personen weigerden. Eind januari 1814 werd de advocaat Mr. E. de Man (36 jaar jong) tot burgemeester aangesteld. Hij aanvaardde de functie met grote tegenzin. Op dezelfde datum werd Hendrik Oomen tot raadslid benoemd. Meer dan de helft van de raad bestond uit nieuwe leden. Grotere gevolgen vloeien echter voort uit het gegeven, dat ook mr. S.B. Jantzon van Nieuwland tot de nieuwe raad behoorde. Hij was de zwager van Reigersman en ernstig met hem gebrouilleerd. Dat leidde direct tot conflicten, die "opgelost werden" door de raad niet meer bij elkaar te roepen. Ising greep in, riep de raad bij elkaar en deelde daar ondermeer mee, dat hij Hendrik Oomen had benoemd tot viceburgemeester. Van Kempen meldt, dat Hendrik (ook nu weer) zijn post liever kwijt dan rijk was. Dat is te begrijpen, want Hendrik kwam in of aan de rand van een ongekend wespennest te zitten. Van Kempen heeft op boeiende wijze deze periode van intriges en kuiperijen in de Bredase gemeentepolitiek beschreven. De hoofdpersonen in een drama in vele bedrijven waren: de gemeentesecretaris, zijn zwager, de nieuw benoemde burgemeester de Man en de arrondissementscommissaris. Allen waren protestant. Geen vete tussen geloven dus, maar een vete tussen personen.

UITNODIGING VOOR DE VERGADERING DER NOTABELEN, 29 MAART 1814

Kort daarop, maart 1814, ontvangt Hendrik Oomen onderstaande mededeling, zo men wil, dringend verzoek.⁵⁰ Dat zijn achternaam als Oomens geschreven wordt is een schrijffout die ook later nog voorkomt.

3. Uitnodiging voor Hendrik Oomen om deel te nemen aan een vergadering van Nederlandse notabelen, die een grondwet zullen gaan opstellen. (Bron: BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr. 1352)

49 Van Kempen, 'Breda 1814: burgemeester contra commissaris', 114-153.
50 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr. 1352.

Op 24 maart blijkt dat Hendrik inderdaad *gewisselijk* besloten heeft het verzoek te aanvaarden. Op die datum wordt namelijk een paspoort aan hem uitgereikt om van Breda naar Amsterdam te reizen⁵¹. Hendrik blijkt niet al te groot (hij meet ongeveer 1 meter en 55 centimeter), heeft een blozend rond gezicht met blauwe ogen, een kromme neus en een baard. Zijn hoofd wordt gesierd door een bruine pruik. Helaas heb ik nergens een portret van hem kunnen achterhalen. Op 27 maart bereikt hem (naar ik aanneem te Amsterdam) een programma voor het in acht te nemen ceremonieel.⁵² De beschrijving van het programma beslaat maar liefst acht pagina's. Ook ontvangt Hendrik een briefje met kledinginstructie.⁵³ De tekst hiervan luidt:

*het Costum voor de Heeren, die zullen uitmaken de Notabelen, bestaat:
In een' zwarten gekleeden rok, Een' driekanten hoed, Een' degen.*

Hij ontvangt ook een plaatsbriefje. Bij loting heeft hij nummer 8 gekregen. Hij zal alles goed hebben kunnen volgen. Hendrik Oomen logeert te Amsterdam weer bij zijn neef Cornelis Oomen, die was verhuisd naar de Kalverstraat. Op zijn logeeraadres, zelfs de enveloppe is bewaard gebleven, ontvangt hij ook een uitnodiging voor een door de gemeente Amsterdam georganiseerd bal.⁵⁴ Voor zover ik kan overzien, is hij niet op de uitnodiging ingegaan.

Van de daartoe, op 2 maart door de Soeverein Willem I benoemde 600 Nederlanders kwamen er uiteindelijk, op dinsdag 29 maart, 474 bijeen in de Notabelenvergadering, formeel "de Grote Vergadering representerende de Verenigde Nederlanden" geheten. De vorst hield een openingstoespraak.⁵⁵ Daarin meldde hij ondermeer, dat hij het verzoek om de uitoefening van de Soevereine rechten op zich te nemen met ja beantwoord heeft, op voorwaarde dat:

eene naar Hollands behoefte en den tegenwoordigen toestand van Europa berekende Grondwet de vrijheid van Personen, de veiligheid van Goederen, en, met een woord, alle de Burgerlijke Regten, welke een inderdaad vrij Volk kenschetsen, genoegzaam zouden verzekeren.

Hij kondigde aan dat 'dat de Heer van Maanen (lid van de grondwetcommissie) de gronden, waarop dit nieuw Staatsgebouw is opgetrokken u zal doen kennen', en vervolgde met een verklaring waarom hij voor een vergadering van notabelen had gekozen in plaats van een hoofdelijke stemming door het hele volk. Hij benadrukte dat men zich bij zijn stemgedrag, alleen door zijn overtuiging en geweten moest laten leiden. Na de toelichting op de grondwet door van Maanen volgde de overhandiging van de ontwerpgrondwet aan de vorst. Hierna sprak de voorzitter van de vergadering, Van Nagel van Ampsen, de vorst toe. Hij betuigde namens de vergadering erkentelijkheid voor het vertrouwen 'waarmede het Uwe Koninklijke Hoogheid behaagd heeft dezelve te vereeren'. Hij vervolgde met de melding dat de vergadering zich bewust was van haar verplichting. In gezwollen bewoordingen werd verzekerd, dat de vergadering aan die verplichtingen zou voldoen. Na de niets aan duidelijkheid en weinig ruimte overlatende toespraak van de vorst en voorzitter van de vergadering, overhandigde de vorst het ontwerp van de grondwet aan de voorzitter en vertrok weer naar het paleis op de Dam.

De grote vergadering bezat geen mogelijkheid de grondwet te amenderen. Men kon slechts voor of tegen het ontwerp van de grondwet stemmen. Geen discussies dus. Van Maanen had het eerder in de grondwetscommissie als volgt verwoord; 'liefst al dien

omslag niet; geene of zo min mogelijk deliberatiën, ook niet over den President; veele solemnia weinig zaken.⁵⁶ Dat verhinderde niet, zo meldt van Sasse van Ysselt, dat enkele notabelen zich tot de voorzitter richtten en hun bezwaren tegen het ontwerp kenbaar maakten.⁵⁷ Na enige discussie hierover werd besloten toch de afgesproken procedure te volgen. Wel mocht men zijn op schrift gestelde bezwaren bij het stembiljet voegen. De stemming, met ondertekende(!) stembiljetten, vond plaats in 10 afdelingen onder leiding van een vicevoorzitter. Eerder genoemde Amsterdamsche Courant meldt, 'Omstreeks de klokke twee ure kondigde het gebulder van het Geschut het aannemen der grondwet aan, en zedert verneemt men, dat dezelve met eene meerderheid van 458 tegen 26 stemmen is aangenomen'.

Hendrik Oomen heeft de raad van de vorst opgevolgd en zijn eigen overtuiging en geweten gevolgd. Hij was een van de tegenstemmers. Overigens zonder van de gelegenheid gebruik te maken dit schriftelijk toe te lichten. Op woensdag 30 maart schrijft Hendrik aan zijn vrouw Elizabeth Ingenhousz een in het Frans gesteld briefje, dat hier in vertaling volgt.⁵⁸

Amsterdam 30 Maart 1814

Mijn allerliefste echtgenote!

Ik heb de eer je te laten weten, dat ik er op reken aanstaande zaterdag weer thuis te zijn. Dat betekent dat ik zelf de verkoop van de paarden kan doen. Zeg vertrouwelijk aan jouw broer en mijn broer, dat ik tegen de grondwet heb gestemd en dat ik niet aanwezig ben geweest bij de inauguratie vandaag. Ik heb dus niet de bij die ceremonie voorgeschreven eed afgelegd.

Met hartelijke groeten

Uw zeer toegewijde echtgenoot, H. Oomen.

Het briefje biedt een ontzuenderende inblik in de alledaagse werkelijkheid van Hendrik. Vandaag stemmen over de grondwet, morgen paarden verkopen. Overigens, het lukt hem inderdaad om net op tijd thuis te zijn. Op zaterdag 2 april maakt de commandant van het garnizoen te Geertruidenberg een aantekening op zijn paspoort. Wezenlijker in het briefje is echter, dat hij zijn vrouw vraagt aan haar en zijn broer vertrouwelijk te melden, dat hij tegen het ontwerp van de grondwet heeft gestemd. Waarom een en ander vertrouwelijk gemeld moest worden ontgaat me, gezien het openbare karakter van de stemprocedure.

51 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr. 1331.

52 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr. 1352.

53 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr. 1352.

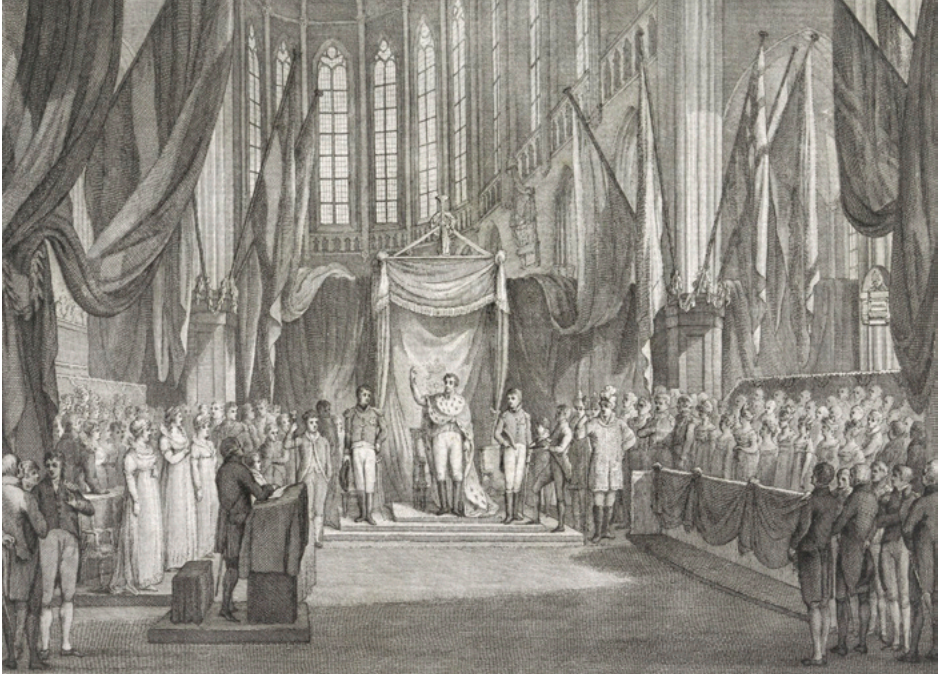
54 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr. 1352.

55 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr. 1352. "Extra ordinaire" editie van de "Amsterdamsche courant"

56 Colenbrander, *Het ontstaan der grondwet*, deel I, 384.

57 Van Sasse van Ysselt, 'De aanneming der grondwet van 1814', 42.

58 BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr. 1305.

4. De inhuldiging van Willem I als koning van de Nederlanden op 30 maart 1814. Gravure van R. Vinkeles, naar een tekening van J.W. Pieneman. (bron: Rijksmuseum Amsterdam)

DE INHULDIGING VAN KONING WILLEM I, 30 MAART 1814

Hendrik Oomen meldt in het eerder weergegeven briefje ook, dat hij **niet** bij de inhuldiging van de vorst is geweest. Hij verwijst hiermee naar de inhuldigingbijeenkomst van de vorst, die daags na de stemming over de grondwet plaats vond. Conform het voorziene programma legde Willem I op 30 maart, in de vergadering der aanzienlijken, de eed af op de grondwet. Vervolgens werd Willem I ingehuldigd als soevereine vorst en werd beloofd dat men zijn rechten zou respecteren. Tevens zwoer men trouw aan de vorst.

Na het drie maal uitroepen van: ‘Leve Willem Frederik, Souvereine Vorst der Vereenigde Nederlanden’, volgde muziek, waarna een dominee de preekstoel beklom om een preek te houden. Na de preek werd een ieder geacht de Nieuwe kerk te verlaten, behalve de leden der vergadering. Zij ondertekenden de Acte van Inhuldiging die daarna, door een commissie van 20 leden aan de vorst werd aangeboden. Eén van de daarvoor uitgekozen notabelen was opmerkelijk genoeg Hendrik Oomen, één van diegenen, die tegen de grondwet hadden gestemd. Misschien werd hij juist daarom uitgenodigd, onder het mom van: zie hoe wij ruimte laten voor andere opvattingen. Het bericht van zijn “uitverkiezing” werd hem kennelijk pas bekend, nadat hij had besloten niet naar die ceremonie toe te gaan. Of hij tot een ander besluit zou zijn gekomen als hij het wel had geweten, is twijfelachtig. Een en ander blijkt uit het postscriptum in het eerder geciteerd briefje aan zijn vrouw. Het luidt uit het Frans vertaald; ‘Men vertelt mij nu, dat ik was aangewezen als een van de twintig om de inauguratie akte aan de prins aan te bieden. Vanavond zal ik zeker over de tong gaan’.

HET WAAROM VAN DE TEGENSTEM

Zoals eerder aangegeven bleven van de 600 genodigden er 126 afwezig (21%). Colenbrander meldt dat 98 personen zich verontschuldigd hebben, waarvan 60 wegens ziekte.⁵⁹ Opmerkelijk is dat 11 personen dit verbijzonderen, door aan te geven dat ze last van *podraga* (= voetjicht) hebben.⁶⁰ Wegens hoge ouderdom melden zich 17 personen af. Van de 85 uitgenodigden uit “de Monden van de Rijn” bleven 27 genodigden afwezig (34%). Van Sasse van Ysselt houdt het zelfs op 36 personen, die afwezig bleven.⁶¹ Hoe het ook zij, een relatief hoog aantal, met hieronder A.J. Ingenhouz en ook J.P. van der Borgt. Colenbrander schrijft, dat van 77 afwezigen wegens ziekte of ouderdom, er 12 expliciet verklaarden vóór de grondwet te zijn. En meldt hij; de toon van de meeste andere brieven laat nauwelijks twijfel bestaan over dezelfde gezindheid. Zeker gezien het hoge aantal afwezigen uit Noord-Brabant/de Monden van de Rijn, betwijfel ik of in alle gevallen de ware motieven voor absentie kenbaar zijn gemaakt.

De 26 tegenstemmen vormen in geschriften over de aanneming van de grondwet van 1814, veelal slechts een voetnoot met zeer beperkte duiding. Van Sasse van Ysselt verklaart, na het noemen van de namen van de tegenstemmers, dat hij niet weet wat hun ‘gemoedsbezwaren’ waren. De website 200 jaar koninkrijk meldt, dat er slechts 26 tegenstemmen waren. Op de website parlement en politiek wordt er enige duiding aan toegevoegd. Men meldt dat enkele katholieken overheersing door de hervormden vreesden en daarom het ontwerp afwezen. Anderen melden, dat het bepaalde in artikel 133: ‘de christelijke hervormde Godsdienst is die van den Souvereinen Vorst’, de reden voor de veelal katholieke tegenstemmen was. Bos schrijft dat de 26 tegenstemmers meest katholieken waren, die achteruitzetting van hun kerk vreesden.⁶² Analyse van het verbaal van de bijeenkomst leert, dat 20 van de 26 tegenstemmen van katholieken waren.⁶³ Van hen kwamen er weer 15 uit Noord-Brabant. Onder hen (naast Hendrik Oomen) ook Bovantura Havermans. Verrassend genoeg stemde de Bredase protestant J. J. Hoefft ook tegen de grondwet. Net als twee andere katholieke Brabanders stemde de Bredase koopman Hoppenbrouwers wel in met de grondwet.

Ik ben tot de conclusie gekomen dat, de tegenstemmen van de rooms-katholieken met name samenhangen met de mogelijke consequenties van de grondwetsartikelen 138 en 139 en dan met name het tweede deel van artikel 139. De tekst luidt;

Artikel 138. *In de behoeften van die gezindheden (godsdiensten), welke tot hiertoe geene of min toereikende toelagen van 's Lands wege genoten hebben, zal, op aanvraag daartoe te doen, in billijkheid door den Souvereinen Vorst, met overleg van de Staten Generaal, kunnen voorzien worden.*

Artikel 139. *Onverminderd het recht en de gehoudenis van den Souvereinen Vorst, om zoodanig toezigt over alle de godsdienstige gezindheden uitte oefenen, als voor de belangen van den Staat dienstig zal bevonden worden, heeft Dezelve bovendien in het bijzonder het recht van inzage en beschikking omtrent de inrigtingen van die gezindheden, welke, volgens een der voorgaande artikelen, eenige betaling of toelage uit 's Lands kas genieten.*

59 Colenbrander, *Ontstaan der grondwet*, deel I, 571-572.

60 Ontsteking van, in dit geval, voet gewrichten.

61 Sasse van Ysselt, van A., ‘De aanneming der grondwet van 1814’, 39.

62 Bos, *Souvereiniteit en religie*, 119.

63 Allart, *Verbaal vergadering aanzienlijken*, 23-46.

Ik heb geen teksten kunnen vinden waaruit mijn conclusie rechtstreeks valt af te leiden. Indirect bewijs is echter ruim voorhanden.

Hendrik Oomen zal ongetwijfeld de raad van de Soeverein om 'ten hundert een bedaard overleg te voeren', hebben opgevolgd. Bij dat overleg zullen in ieder geval zijn broer Adrianus, Bonaventura Havermans en zwager A.J. Ingenoussz aanwezig zijn geweest. Allen woonden binnen Breda en konden elkaar makkelijk in persoon treffen. Men had maar een paar dagen om te overleggen, want slechts acht dagen van tevoren kreeg men het concept van de grondwet toegestuurd. Het is twijfelachtig of broer Antonius Oomen, pastoor te Etten, bij het overleg is geweest. Hij vond de afstand Etten – Breda nogal bezwaarlijk. Antonius Oomen schrijft daarom geregeld brieven aan zijn broer Adrianus. Zo ook op 1 december 1814, acht maanden na het aannemen van de grondwet. Hij schrijft onder andere dat al zijn buurpastoors de toelagen (zie artikel 138) hebben ontvangen.⁶⁴ Ook in een brief van 8 december maakt hij melding van priesters die deze toelagen hebben geaccepteerd of gaan accepteren.⁶⁵ Hij lijkt geneigd dit ook zelf te gaan doen, maar wil in deze gewichtig zaak 'kloekmoedig maar niet eigenzinnig doorgaan'. Hij vraagt broer Adrianus om 'een letterken' over deze kwestie. Dat 'letterken' kwam heel snel.⁶⁶ Geen vormelijke brief deze keer. Broer Adrianus gaat vol op het orgel. Hij zegt zeer verwonderd te zijn over de twijfel van zijn broer. Hij wijst hem er op, dat hij niet hoeft te vrezen alleen te staan. Er zijn immers een aantal vooraanstaande geestelijken die ook vinden dat de toelage niet geaccepteerd kan worden. Hij vervolgt met;

Ik voor mij zal het antwoord van Rome afwagten door Dhr. Ciamb.(erlani) (internuntius) gevraagd: ik heb mij wel verwacht dat ik alleen zou zijn; maar ik wil met alle de bovengenoemde (geestelijken) wel singulier zijn; veel liever als te hebben medegewerkt dat de H. Kerk het schoonst haare regten verliest, de vrije aanstelling van de waardigste dienaars (priesters); als te hebben medegewerkt, dat de waardige kerkdienaars stipendiair van den staat worden, en uijt het zelve bakje moeten zaat pikken als de soldaten en dienders (politieagenten).

Adrianus besluit, ondanks zijn felle vertoog, met *Ik blijve met veel achtinge, Beminden Broeder*. Uit latere brieven blijkt, dat de brief effect heeft gesorteerd. Antonius ziet (voorlopig?) af van het aanvragen van een toelage.

Uit de drie hierboven (slechts gedeeltelijk) aangehaalde briefjes wordt duidelijk waar de bezwaren zitten tegen de grondwet. Tevens wordt duidelijk met wie men hierover overlegde. Eerst de inhoud. In de grondwetcommissie was uitvoerig gediscussieerd over de plaats van de religie in de grondwet en met name de relatie tussen kerk(en) en staat.⁶⁷ Mede doordat men aanvoelde dat een hereniging met de (Roomse) Zuidelijke Nederlanden in het verschiet lag, pleitten sommigen voor een bepaling dat de Hervormde godsdienst de staats- of heersende kerk zou moeten zijn. Anderen waren van mening dat dit gezien de tijdgeest van de laatste decennia (vrijheid, gelijkheid) niet meer mogelijke en/of wenselijk was. Uiteindelijk is de resultante van de discussie neergeslagen in artikel 133; 'de christelijke hervormde godsdienst is de godsdienst van de Souvereinen vorst'. Ook het al dan niet door de Staat bezoldigen van predikanten vormde onderwerp van een uitvoerige discussie. De Soeverein had ondertussen zijn eigen weg gekozen met een decreet van 19 januari 1814.⁶⁸ Hij besloot daarbij tot hervatting van de betaling uit 's lands kas van traktementen aan predikanten van de hervormde kerk. Bij de Franse inlijving van 1810 waren die namelijk vervallen. Tegelijkertijd realiseerde hij zich, dat de bijna lege staatskas zijn grenzen

stelde. Daarom droeg hij de commissaris-generaal voor Binnenlandse Zaken op ervoor te zorgen dat, waar mogelijk, combinatie of afschaffing van predikantenplaatsen plaats vond. Tevens vroeg hij de commissaris-generaal om met voorstellen te komen om ook in de behoeften van andere kerkgenootschappen te voorzien, 'bijzonder ook van de roomsch catholieke geestelijken, welke tot nog toe geene, of zeer geringe toelage van den lande genieten, en dezelve echter noodig hebben'. Natuurlijk gold ook hiervoor de restrictie: voor zover de staatskas dit toestaat. Een en ander moest ingaan met terugwerkende kracht tot 1 december 1813. De grondwetcommissie restte weinig anders dan de vorst te volgen. De artikelen 138 en 139 vormen hiervan de resultante. Met name het in artikel 139 verwoorde recht van de vorst tot inzage en beschikking inzake de inrichting van die gezindheden, die tot dan geen of zeer beperkt toelagen hebben genoten, heeft Adrianus Oomen en de zijnen niet aangestaan. De weerstand tegen artikel 139 zal zeker gevoed zijn door eerder opgedane ervaringen met betrekking tot de verhouding staat- katholieke kerk. Bos concludeert terecht, dat met dit artikel, overheidstoezicht op én bemoeienis met de kerkelijke organisaties onontkoombaar was".⁶⁹

In boven aangehaalde brieven is enkele malen sprake van een decreet van 13 december 1813. Ik heb geen decreet van die datum kunnen vinden, dat verband houdt met de vrijheid van godsdienst. Ik vermoed daarom, dat bedoeld wordt op het besluit, van 15 december 1813, *Houdende Vereeniging van Brabant en Zeeland met de Vereenigde Nederlanden*.⁷⁰ Daarmee werden genoemde gebieden weer onder de jurisdictie van de Verenigde Nederlanden gebracht. De annexatie van deze gebieden door Frankrijk, in 1809 en 1810, werd hiermee expliciet teniet gedaan. Blijkbaar vond Adrianus het van belang hiernaar te verwijzen, om er geen twijfel over te laten bestaan, dat de grondwet van 1814 ook voor Noord-Brabant rechtskracht had.

In een door Adrianus geschreven brief komt aan de orde, dat de minister recent te kennen heeft gegeven 'dat de conditiën maar financieel' zouden zijn. Hij doelt daarbij op een besluit van de vorst van 16 mei 1814.⁷¹ In dit besluit wordt een nadere toelichting gegeven op de betekenis die men moest toekennen aan het tweede deel van artikel 139. Deze toelichting diende; 'tot wegneming zoo veel noodig van bedenkingen, welke bij Kerkelijke Gemeenten of Leeraren mogten zijn ontstaan'. De secretaris van Staat voor de Binnenlandsche Zaken verklaart dan namens de vorst, dat het tweede deel van artikel alleen van financiële aard is. Hij voegt er aan toe dat men dus geen inzage wil 'op de Godsdienstoefening en kerk-gebruiken van eenige gezindheid'. Een maand na de goedkeuring van de grondwet ziet de vorst zich dus reeds genoodzaakt een toelichting te geven op het tweede deel van artikel 139, dat kennelijk voor veel onrust zorgde. Het kan, mijns inziens, niet anders of deze onrust moet ook al aanwezig zijn geweest bij de stemming over de grondwet eind maart.

In de correspondentie tussen Adrianus en Antonius Oomen wordt ook gesproken over twee condities. Deze zijn per decreet bekend gemaakt, volgens Adrianus op 28 september 1814. In een brief van 9 oktober 1815 haalt hij ze nog maar eens aan;

64 SAB, archief Bisdom Breda, inv.nr. 2238.

65 SAB, archief Bisdom Breda, inv.nr. 2238.

66 SAB, archief Bisdom Breda, inv.nr. 2238.

67 Zie o.a. Colenbrander *Ontstaan der grondwet*, deel I en Bos, *Souvereiniteit en religie*.

68 *Staatscourant* nr. 19, 24 januari 1814.

69 Bos, *Souvereiniteit en religie*, 96.

70 Luttenberg, *Chronologische verzameling der wetten*, 21.

71 Luttenberg, *Chronologische verzameling der wetten*, 102.

- Bij het vacant worden van een parochie waarvan de priester een toelage van de staat ontving, zal de toelage niet gecontinueerd worden tenzij vooraf door de 'secretaris van Staat voor de binenlandse zaken' toestemming is verleend.
- Van een benoeming moet worden kennis gegeven om daarvoor door de koning toestemming te krijgen.⁷²

Dit is voor Adrianus onacceptabel. Maar niet alleen voor hem. In de brief van 1 december 1814 valt onder andere de naam van 'mijnheer van Gils'. Dit betreft niet de Bredase pastoor Ignatius van Gils, maar Antonius van Gils, de president van het seminarie van het vicariaat van den Bosch. Van Gils en Adrianus Oomen zijn vrienden sinds hun grotendeels gezamenlijke studie aan de Latijnse school in Turnhout. Later ging van Gils, die een jaar "boven" Adrianus Oomen studeerde, hem voor als primus van Leuven. Zowel Commissaris als van Duinkerken schrijven dat van Gils niet alleen gezien moet worden als vriend, maar zeker ook als raadsman van Adrianus.⁷³ Allard maakt ook melding van het omgekeerde.⁷⁴ Over de vriendschap en samenwerking schrijft hij onder andere, dat weinigen zo'n nauw contact met van Gils hadden als Adrianus Oomen. Dit blijkt uit de drukke briefwisseling die de twee vrienden onderhielden en de vele bezoeken die ze aan elkaar brachten. In de loop der jaren trekken ze ook in zaken geregeld samen op. Zo vormen ze onderdeel van het zestal hoge Brabantse geestelijken dat in juli 1806 op audiëntie ging bij de net aangetreden Koning Lodewijk Napoleon.

Geheel in lijn met het voorgaande toont ook van Gils zich een overtuigd tegenstander van het tweede deel van artikel 139 van de grondwet van 1814. Allard maakt melding van een door van Gils over deze kwestie geschreven brief aan de commissaris-generaal voor binnenlandse zaken.⁷⁵ Hieruit blijkt dat bij schrijven van 16 maart 1814, (dus 14 dagen vóór de grondwetgevende vergadering) gevraagd is om die geestelijken door te geven, die voor een toelage in aanmerking zouden moeten komen. Het tweede deel van artikel 139 verhindert hem dat te doen. Hij schrijft onder andere dat het recht van inzage en beschikking strijdig is met het geloof; 'ons geloof verplicht ons te belijden een enkel oppergezag in onze Kerk'. Hij is er daarom van overtuigd, 'dat het recht van inzage en beschikking in deze voorwerpen of inrichtingen, ingevolge ons geloof, aan de burgerlijke oppermacht niet kan erkend worden, en dus, dat wij geen invloed kunnen nemen om ons geloofsgemeenschap in het geval te stellen van onder dit recht gerekend te worden, door 't verzoeken of aanvaarden van eenige toelagen uit 's lands kasse'. Het lijkt mij logisch, dat van Gils in het Bossche het al dan niet voor de grondwet stemmen heeft besproken met de voor de nationale vergadering uitgenodigde katholieke notabelen. Liefst 9 van de tegenstemmers wonen daar.

Ook in de omgeving van van Gils, zijn er 'rekkelijken', zo blijkt later. Maar net als zijn vriend Adrianus Oomen toont hij zich een standvastig volger van Rome. Zij mogen daarom met recht tot de ultramontanen gerekend worden. Ultramontanen zijn zij, die (vanuit Rome gezien) aan de andere kant van de Alpen wonen, maar hun trouw aan Rome en de Paus voorop stellen. Adrianus Oomen en Antonius van Gils hebben beiden decennia lang de spanning tussen de Rooms-Katholieke Kerk en de verschillende staatsvormen of staatshoofden, van zeer nabij ervaren. Daarbij is het van belang te beseffen dat de Baronie van Breda weliswaar tot de Nederlanden behoorde, maar kerkrechtelijk tot het bisdom Antwerpen. Men kende en functioneerde (bijvoorbeeld als secretaris van bisschop De Nelis) binnen de kerkelijke hiërarchie. De Baronie onderscheidde zich daarmee van Nederland boven de rivieren dat de 'Nederlandse missie' vormde en rechtstreeks door Rome werd

aangestuurd in de persoon van een (internuntius). Gedurende ruim dertig jaren was dat de door Adrianus in een van zijn brieven genoemde Ciamberlani. Zowel de Oostenrijkse keizer Jozef II, tot wiens keizerrijk de zuidelijke Nederlanden behoorden, als later keizer Napoleon streefden naar een soort staatskerk die zo los mogelijk van Rome moest staan. Beiden wilden in dat kader de verantwoordelijkheid voor benoemingen van geestelijken; ze wilden meer grip op de opleiding van priesters en ze verboden kloosterordes. Verzet hiertegen werd hardhandig de kop ingedrukt. In de Franse tijd bijvoorbeeld door verbanning van met name priesters naar het Île de Rhé of Île d'Oleron. Ook Antonius van Gils bracht een aantal jaren in ballingschap door. Tegen deze achtergrond mag het geen verbazing wekken, dat men de bedoelingen van koning Willem I niet direct vertrouwde. Het tweede deel van artikel 139 gaf vrees voor een voortzetting van wat men al kende. Bos herkent zich hierin.⁷⁶ Hij is van mening, dat in de grondwet van 1814 niet principieel gebroken werd met de Napoleontische tijd. De overheid wilde immers toezicht en zeggenschap over de kerkelijke activiteiten behouden. Dat de latere geschiedenis zou uitwijzen, dat die vrees niet helemaal ongegrond was valt buiten het bestek van dit artikel. Tenslotte: mogelijk heeft bij Hendrik's stem tegen de grondwet ook een gevoelsmatig argument nog een kleine rol gespeeld. Zoals we hebben gezien, werd Holland toch vooral gezien als een plaats om eens te komen maar niet te blijven. Er was maar een vaderland en dat was Brabant. Een Brabant met een sterke oriëntatie op Vlaams Brabant. En dat in meer dan alleen kerkelijk opzicht.

HENDRIK TERUG IN BREDA

Na het uitbrengen van een stem tegen de grondwet volgt bij terugkeer in Breda niet alleen de verkoop van paarden. Het gemeentelijk wespennest is nog altijd daar. Met name tussen een aantal leden van de raad en de burgemeester lopen de spanningen hoog op. Hendrik Oomen moet als bemiddelaar optreden om iedereen weer aan tafel te krijgen. De verstoorde verhoudingen blijven echter, evenals oude en nieuwe conflicten. Hendrik Oomen heeft, met meer ijver dan plezier, gepoogd zijn bijdrage aan een oplossing hiervan te leveren.

Onverwacht en slechts 39 jaar oud, komt hij op 15 september 1815 in zijn huis in de Katerstraat te overlijden. 'Van hevige koorssen in sijn hoofd, die hij den avond tevoren gekregen hadt', heeft zijn echtgenote genoteerd.⁷⁷ De woensdag daarop wordt Hendrik in het kerkje van Teteringen begraven.

CONCLUSIE

Het korte leven van Hendrik Oomen vormt een illustratie van de opkomst van katholieke bestuurders aan het eind van de achttiende en begin negentiende eeuw. Bestuurders die bovendien deels uit bevolkingsgroepen kwamen die, tot dan toe, geen betekenisvolle rol in het bestuur hadden gespeeld. De bestuurlijke rollen die Hendrik Oomen vervulde en de

⁷² SAB Archief bisdom Breda, inv. nr. 2238.

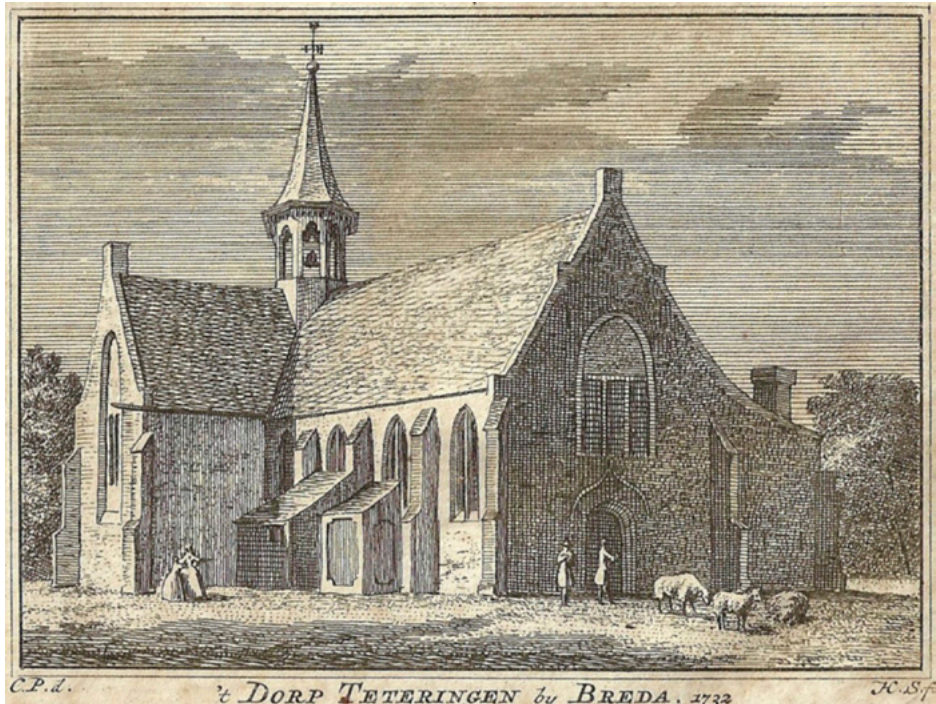
⁷³ Commissaris, 'Adrianus Oomen', 85; Duinkerken, *Nederlandse vrouwen van den nieuwen tijd* 16-17.

⁷⁴ Allard, *Antonius van Gils*, 63 en 87.

⁷⁵ Allard, *Antonius van Gils*, 236.

⁷⁶ Bos, *Souvereiniteit en religie*, 156.

⁷⁷ BHIC, Archief van Lanschot, inv. nr. 1333

5. Kerk waarin Hendrik Oomen werd begraven. De kerk is in 1820 vervangen door een grotere kerk. Gravure van H. Spilman naar een gewassen pentekening van Cornelis Pronk uit 1732. (bron: collectie auteur)

wens ook katholieken hun plaats te geven bij het vaststellen van de grondwet van 1814, bezorgden hem een uitnodiging voor de grondwetgevende vergadering. Hij stemde, samen met een aantal andere Brabantse katholieken, tegen de grondwet omdat zij inmenging van de vorst vreesden op de benoeming van pastoors en geestelijken. Dat was bij uitstek iets wat zij als voorbehouden aan de kerk van Rome beschouwden. Daarbij speelde het netwerk waarin Hendrik via zijn priesterbroers verkeerde een belangrijke rol. Broer Adrianus Oomen en diens vriend Antonius van Gils hadden in de Oostenrijkse en Franse tijd van nabij ervaren hoe wereldlijke leiders in conflict konden raken met de Paus en het gezag van de R.K. kerk. Artikel 138 en 139 van de grondwet van 1814, deden hen veronderstellen, dat ook koning Willem I een grotere invloed op de R.K. kerk wenste dan zij acceptabel vonden. De geschiedenis zou hen geen ongelijk geven.

BRONNEN en LITERATUUR

Bronnen

Brabants Historisch Informatie Centrum 's Hertogenbosch (BHIC)

- Familie van Lanschot 1294-1982, toegangsnummer 200

Maria-Helena Oomen, het enige kind dat haar ouders Hendrik Oomen en Elisabeth Ingenhouz overleefde, trouwde in 1832 met Augustinus C. van Lanschot. Aan haar is het te danken dat het archief van de familie van Lanschot veel informatie bevat over de familie Oomen, maar ook over de familie Ingenhouz.

Stadsarchief Breda (SAB)

- Stadsbestuur Breda 1280-1810. Notulen stedelijk bestuur 1808-1810, toegangsnummer ARC 0001
- Stadsbestuur Breda 1280-1810. "Commissieboek", register van akten van aanstelling van stadsfunctionarissen en curatoren, alsmede van toelating van advocaten, notarissen en procureurs, toegangsnummer ARC 0001
- Archief Bisdom Breda 1853-1983, toegangsnummer ARC 0007.2, inventarisnummers 2234-2241

Stadsarchief Amsterdam (SAA)

- Koopmansboekjes, toegangsnummer 30398

Album Studiosorum, Universiteit Duisburg, 532

<http://duepublico.uni-duisburg-essen.de/servlets/DerivateServlet/Derivate-22358/ann-wij.doc>, geraadpleegd 23-11-2009

Staatscourant nummer19,

http://www.delpher.nl/nl/kranten/view?coll=ddd&query=traktementen&cql%5B%5D=%28date+_gte_+%2201-01-1814%22%29&cql%5B%5D=%28date+_lte_+%2231-01-1814%22%29&page=1&facets%5Bperiode%5D%5B%5D=2%7C19e_eeuw%7C1810-1819%7C1814%7C&identifier=ddd%3A000023309%3Ampg21%3Aa0001&resultsidentifier=ddd%3A000023309%3Ampg21%3Aa0001, geraadpleegd 14-01-2015

Geraadpleegde literatuur

- Allard, H.J., *Antonius van Gils en de kerkelijke gebeurtenissen van zijn tijd* ('s-Hertogenbosch, 1875).
- Allart, Johannes, *Verbaal der vergadering van aanzienlijken in Amsterdam* ('s-Gravenhage, 1814), 23-46.
- Bos, Emo, *Souvereiniteit en religie* (Hilversum, 2009).
- Brekelmans, F.A., 'Drie herinneringen aan Primus Adrianus Oomen', in: *St. Geertruisbronnen* 13 (1936), 128-129.
- Brekelmans, F.A., 'De buitenplaats Weilust te Heusdenhout en het geslacht Havermans', in: *Jaarboek 'De Oranjeboom'* 23 (1970), 86-105.
- Brekelmans, F.A., 'Van Stadhuis naar Herenhuis', in: *Jaarboek 'De Oranjeboom'* 29 (1976), 147-185.
- Brekelmans, F.A., 'Valkrust', in: *Jaarboek 'de Oranjeboom'* 34 (1981), 120-131.
- Broeders, J.M.H., *15 Monumenten in Teteringen* (Teteringen, 1975), 67-71.
- Buiks, Chr., *Noord Brabantse plaatsnamen, Teteringen* (Stichting Brabants Heem, 1990), 205-206.
- Colenbrander, H.T., *Ontstaan der grondwet, deel I* ('s-Gravenhage, 1908).
- Commissaris, A.C.J., 'Adrianus Oomen', in: *Brabants Jaarboek* ('s-Hertogenbosch, 1949), 72-86.
- Duijghuisen, M.J.M., *Geschiedenis van Breda, deel III, Hoofdlijnen en accenten 1795-1960* (Breda, 1990), 45-46.
- Duinkerken, A. van, *Nederlandse vrouwen van den nieuwen tijd*. (Hilversum, 1941), 15-48.
- Haastert J. van, 'Beschouwingen bij de criminele vonnissen van Bredase rechtbanken in de periode 1796-1811', in: *Jaarboek 'De Oranjeboom'* 35 (1982), 62-119.
- Jansen A.W., 'De nijverheid aan de Ulvenhoutselaan in de 19^e eeuw', in: *Engelbrecht van Nassau* 6 nr. 4 (Breda, 1987), 234-240.
- Jansen A.W., 'De buitenplaats Mariëndal aan de Mark te Ginneken 1843-1957', in: *Jaarboek 'de Oranjeboom'* 42 (1989), 97-111.
- Kalf, Jan, *De monumenten van geschiedenis en kunst, Eerste stuk: De monumenten in de voormalige Baronie van Breda* (Utrecht, 1917), 178-181.
- Kempen, A.F.J. van, 'Breda 1814: burgemeester contra commissaris. Conflicten rondom een sloffige buitenstaander en een driftige vreemde deling', in: *Jaarboek 'De Oranjeboom'* 38 (1985), 114-153.
- Knippels, J.M.M., 'Het ontstaan van de gemeente Teteringen', in: *Jaarboek 'De Oranjeboom'* 39 (1986), 188-223.
- Krüger, J.B., *Kerkelijke geschiedenis van het bisdom Breda. deel II* (Roosendaal, 1874), 333-338.
- Lepper, J.L.M. de, 'De Grote Kerk betwist, 1798-1822', in: *Jaarboek 'De Oranjeboom'* 30 (1977), 116-157.
- Luttenberg G., *Chronologische verzameling der wetten en besluiten betreffende het openbaar bestuur in de Nederlanden, sedert de herstelde orde van zaken in 1813, deel 1* (Zwolle, 1841).
- Nijgh, Y.H.M., 'Montens', in: *Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie* (1968) 1-48.
- Oomen, Kees., *Biografie van een aantal leden van het geslacht Oomen te Oosterhout en Teteringen, 1410-1943* (Teteringen, 1987) (niet gepubliceerd).
- Oudheusden, J. van e.a. *Brabantse biografieën. Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Noordbrabanders. Deel I*, (Meppel/Amsterdam, 1992).
- Rehm, G.J., 'De Bredase Apothekers van de 15e tot het begin van de 19e eeuw', in: *De Brabantse Leeuw* 9 (Bergen op Zoom, 1960), 131-134, 144-151 en 181-183.
- Sasse van Ysselt, A. van, 'Reis van Koning Lodewijk Napoleon door Noord-Brabant in april-mei 1809', in: *Taxandria* 4 (Bergen op Zoom, 1897), 249-261.
- Sasse van Ysselt, A. van, 'De aanneming der grondwet van 1814', in: *Taxandria*, 25 (Bergen op Zoom, 1918), 3-11 en 35-44.